

Tory Island – sång, dans och Balors onda öga

På en snedställd klippflisa utanför Irland lyser det i de vitflagnade stenhusens fönstergluggar ända framåt gryningen. Förr var det berättelser om Tory Islands magiska krafter som höll öborna vakna, idag är det TVn – och dragspel, dans och vemodiga sånger. Allt en besökare behöver göra är att följa rytmen. Och sova middag.

Krabbtinorna ligger travade på kajen i Bunbeg i grevskapet Donegal i nordvästligaste delen av republiken Irland. Härifrån går färjan till Tory Island, en mytomspunnen utpost som efter år av sysslöshet nu tar hand om tusentals besökare årligen.

Senast jag besökte Tory Island, för åtta år sedan, hade ön ingen fungerande förbindelse med fastlandet. En fisketrälare kom över med post till ön en eller två gånger i veckan. Hamnen tillät inga större fartyg, men nu har den byggts om med EU-pengar och färjan går dagligen. Om vädret tillåter, vill säga. Det gör det idag.

En jeep. Och en till, och en till, och... När jag efter en och en halv timmes kväljande överresa ser ön stiga ut ur diset är det första jag lägger märke till bilarna. Inte fanns det några bilar på Tory 1991.

Sedan ser jag hotellet. Alldeles intill kyrkan, på den tomt där Wards speceributik stod i början av seklet, står faktiskt det hotell öborna drömt om. Sjöutsikten från matsalen måste vara storartad, sedan huset som låg framför – och som jag hyrde i tre månader – lägligt nog brunnit ned.

På fjädrande ben stegar jag uppför piren och går bygatan fram till det bed & breakfastställe där jag bokat rum.

Tory Island är en knapp halvmil lång och ingenstans bredare än en dryg kilometer. Från väst till öst, från fyren förbi West Town och East Town till klipporna där storskarvarna torkar sina vingar, är det en lagom dagspromenad.

West Town är huvudstaden med piren, kyrkan, skolan, posten, affärern, galleriet, hotellet och sju av öns åtta bed & breakfastställen. Och naturligtvis puben, som kallas klubben, "The Club", därför att den drivs av öns kooperativ.

Ön har idag 170 invånare, en ökning med över 40 procent sedan min tid på ön. I skolan – årskurs 1–6?? – går närmare 30 barn. Alla öns invånare utom några av de allra äldsta talar flytande engelska, men vardagsspråket öborna emellan är gaeliska.

"Tory Island gör framför allt ett starkt intryck av söndrighet; man tycker sig uppleva de sista spillrorna av den förlorande parten i ett långvarigt våldsamt envig mellan Atlanten och jordskorpan, som här gjorde ett dumdrigt försök att höja sig över oceanen."

Så skrev den finlandssvenske författaren Olof Enckell om sitt besök på Tory Island i mitten av 1930-talet (De klagande vindarnas ö, 1937).

Trots kyrkans centrala plats i öbornas hjärtan är Tory en plats som andas hedendom och mystik. Sidhänvisningarna till Tory Island är få i böcker om irländsk historia men desto fler i verk om irländsk mytologi. Det är forskarna som måste dra skiljelinjer mellan vad som bevisligen utspelats på ön och vad som hänt bara i folksjälens fantasi. För öborna är det ingen skillnad mellan historia, religion och mytologi.

Allt har hänt, det har jag fått klart för mig under samtal med öns gamla. Många av dem är döda nu, men jag minns de nattliga samtalen och hur jag ofta störde berättelserna med frågan: "När var det?"

– Förr i tiden, blev svaret.

Förr i tiden, eller ännu tidigare, behärskades Tory av jätten Balor med det onda ögat som kunde klubba ihjäl människor med en enda gruvlig blick. En spådom sade att den enda som kunde döda Balor var hans eget barnbarn och några sådana hade han inte. Men en hövding från fastlandet, vars aldrig sinande mjölkko Balor stulit, trängde sig in hos Balors dotter Ethnea och gjorde henne med barn.

Ethnea födde trillingar. Balor svepte in dem i varsitt ihopnålat lakan och bar ner dem till vattnet för att dränka dem, men en nål lossnade och en son slank ur. Han växte upp till en stor kraftig karl som efter mycket dramatik körde ett glödgat spjut rakt in i Balors onda öga.

Balors minne lever i namnen på platserna på östra delen av ön: Fortets hamn, Nålhamnen, Balors grotta. Och någonstans på ön finns fortfarande Balors skatt gömd. Nio ton guld.

Det blåser från sydväst. Jag vandrar till öns östligaste ände, och när jag kommer tillbaka till West Town står Anton Meenan i blåstall och byter lås på dörren till galleriet där öns så kallade primitiva konstnärer ska ställa ut till sommaren.

Anton Meenan, en man i 40-årsåldern med ett avvaktande leende ständigt hängande i mungipan, är själv den mest erkända av konstnärerna. Han väljer helst motiv ur öns mytologiska historia, men han tror inte att detta arv kommer att föras vidare. Ska hans son lära sig berättelserna måste det vara via Internet, säger han.

– För honom är det bara dataspel som gäller. Och det är likadant för alla. När folk sitter tillsammans på kvällen, då är det TVn som talar. Inte drar man några berättelser då. Man pratar inte ens om vardagliga saker, och det är sorgligt på sätt och vis, men det är så det är.

För åtta år sedan trodde många att Tory Island var döende. Men de senaste årens förändringar – bland annat färjan, hotellet och anslutning till det nationella elnätet – har lockat tillbaka ett tiotal familjer som hade lämnat ön i början av 1980-talet.

Anton Meenan menar att inflyttningen och turismen har fått öborna att ta till sig många fastländska företeelser.

– Man kan pussa sin fru och sina barn öppet nu. Det gjorde man aldrig förr, det var liksom något brittiskt över det. Vi irländare var hårdare än så, och särskilt här på Tory.

Annat tycker han är mindre tilltalande. Folk inte bara låter bli att tala med varandra, de hjälper inte varandra lika mycket heller.

– Jag minns när jag var liten hur min mamma brukade skicka ut oss på fälten för att hjälpa folk att gräva upp potatis om hon tyckte att det såg tungt ut. Man hjälptes åt och gjorde allt tillsammans. Så är det inte längre.

Det har mörknat. Jag går i på hotellpuben, slår mig ner framför en generös kolbrasa och beställer in fish'n'chips. Chipsen är industritillverkade pommes frites och den panerade fiskfileten – kan den vara norsk?

Toryborna har alltid varit fiskare. Träbåtarna, målade rött, blått eller vitt, har varit deras kapital och deras stolthet. Havet kring Tory är fortfarande fullt av lax, krabba och hummer, men det finns inte längre någon öbo som lever på fiske.

Enligt en lag som ska skydda laxen får nät av genomskinlig nylon inte användas. Näten måste vara tydligt synliga för laxen, men sådana nät går laxen inte i i dagsljus. Eftersom Torys hamn inte är säker nattetid om det blåser upp lämnar öborna fisken till stora trålare från europeiska kontinenten. De kammrar vattnen rena om nätterna.

De allra flesta öbor lever på bidrag. Svårigheterna kring fisket är inte den enda förklaringen. På en så isolerad plats som Tory blir den sociala kontrollen hård och varje brott mot konventionerna blir förräderi. Det är sannolikt därför ingen öbo tagit initiativet till ett bageri eller mejeri. Men hotellägaren är en Torybo som har återvänt efter 13 år i London.

Under eftermiddagen har ryktet gått att ikväll blir det ceile, traditionell irländsk fest, på hotellpuben. Paul Rodgers, son till öns förre kung, tar dragspelen i famnen vid elvatiden. Med ögonen njutnings slutna vrider han fram låt efter låt ur instrumentet.

– Ah underbart! ropar han själv efter var och varannan låt.

Vid tretiden börjar det glöda. Det svarta ölet flödar. Unge Hugo Boyle från East Town spelar också dragspel, en annan yngre öbo spelar gitarr, en Belfastkille som är tillsammans med en Toryflicka håller takten på trumma och Cormac, på besök från Nordirland för musikens skull, spelar flöjt. De får upp unga och gamla på dansgolvet men lyckas inte väcka killen som somnat vid bardisken.

– De spelar helt på gehör. Om jag ber dem om ett A eller ett D säger de att "nåt sånt har vi inte", berättar Cormac entusiastiskt.

I ett hörn sitter en man i 60-årsåldern klädd i camouflagemönstrade byxor, svart trench-coat och seglarmössa och med ett guldörhänge i ena örat. Det är Patsy Dan Rodgers som utsågs till öns kung för några år sedan. Kampen stod mellan honom och Paul men nu verkar allt vara glömt och förlåtet. Paul ber Patsy sjunga, vilket han gör med stort hest allvar.

Jag går hem vid fyratiden. Då har killen vid bardisken just vaknat och tagit nya tag. Varken han eller någon annan verkar ha planer på att ge upp.

Nästa dag kommer färjan. Öborna huttrar i lä av prång och förstukvistar medan båten mödosamt stampar sig fram över vågorna mot piren. När den lagt till börjar man lossa lasten: gastuber, konserver, toapapper, läsk, ketchup, potatis, cigarrettändare, rengöringsmedel, godis, sprit – och nio fat Guinnessöl.

Åtta män bildar kedja från lastrummet över däck, reling och kaj till pirens skyddande bröstvärn. Back efter back, paket efter paket langas ur famn i famn, effektivt och

rutinerat. En sprucken förpackning med socker passerar, vinden sveper med sig kornen och den tätt sammanpackade församlingen av framför allt Dublinbor som ska iväg torkar den söta skuren ur ansiktet.

– Ah, hade vi inte en fantastisk kväll igår, säger Patsy Dan Rodgers, nyss hemkommen från ceilen.

Som kung har han ett särskilt ansvar för dem som besöker ön, och nu tar han ett hjärtligt avsked av tre lärarinnor från Dublin som har bott på samma bed & breakfast som jag. Det är med viss tvekan de äntrar det gungande däckets, efter att ha toppat nattens öl med skinka, bacon, ägg, blodkorv och sjösjukepiller.

Det blåser upp än mer. Bygatan ligger öde, inomhus brinner kolbrasorna. Någon mjölk kom inte in med den senaste färjan och nu finns igen på ön. Brödet är också slut. Livet står och faller mycket med detta: boat, no boat.

Anne Marie Rodgers, 29 år, är en de få som har ett vanligt jobb på Tory Island. Hon har utbildat sig på fastlandet och nu är hon tillbaka som anställd av den EU-sponsrade organisationen "Island Federation", öfederationen, som har till uppgift att förbättra förhållandena på de irländska öarna.

Öfederationen har hjälpt till med finansiering av cykeluthyrning, ponnyridning, uniformer till barnens orkester, en maskin som konstnärerna ska använda för att tillverka ramar och en dykanläggning som hotellägaren planerar att öppna. Inga projekt av den typen som genomförs på den svenska landsbygden, där informationsteknik skapar många arbetstillfällen inom till exempel telekommunikation.

– Det har att göra med folks attityder. Arbete utförs här på tider som andra kanske finner ovanliga, säger Anne Marie Rodgers diplomatiskt.

Nästa morgon, efter en ceile på klubben, sliter vinden hatten av Patsy Dan Rodgers ovanför piren. No boat.

Jag har ett flyg att passa från Dublin. Det låter jag öborna få veta, och snart ringer telefonen hemma hos Eilis Rodgers som jag bor hos. Det är en turist från Dublin, inkvarterad i East Town och förtvivlat angelägen att komma ifrån ön, som föreslår att jag ska stöta på hos regeringen.

Hon ger mig telefonnumret till en biträdande minister från Donegal och säger att han kan ordna fram en räddningshelikopter. När jag ringer honom har han redan fått flera samtal från Tory. Ingen mjölk, inget bröd, ett antal turister strandsatta, han vet. Och han ska se vad han kan göra.

Jag går upp till klipporna. De båda byarna ligger nere i vattenbrynet på öns insida; på utsidan, mot den öppna Atlanten, stupar ön handlost ned i bränningarna. På sommaren huserar lunnefåglar här och i lugnare väder tumlar sälar om i vågorna. Idag är jag nära att skrämma en fårtacka med lamm över klippkanten. Jag går åt sidan och lägger mig framstupa med hakan på randen av klippan och följer med blicken en mås segelflykt djupt under mig.

– Helikoptern kommer! ropar Eilis Rodgers när jag kommer tillbaka ned till byn.

Jag rafsar ihop min packning och småspringer genom hela byn upp till landningsplatsen utanför klubben. Helikoptern passerar över mig, och när jag

kommer fram står familjen Duffy från East Town och gör sig redo att gå ombord. Det var de som var först att ringa ministern och det är de som är mest angelägna att lämna ön. Mamma Graceanne fyller 40 och det ska firas på Eurodisney utanför Paris. Men det är det ingen öbo som vet om.